

AZ IGAZSÁG ÁRA

BERNÁTH LÁSZLÓ

Kocsis László:

Az igazságalkotás metafizikája

TIT Kossuth Klub Egyesület – L'Harmattan

Kiadó, Bp., 2016.

149 oldal, 2290 Ft

Mi az igazság? – hagyományosan ezzel a kérdéssel szokás azonosítani az igazság filozófiai problémáját. Ahogy azonban Kocsis Lászlónak, a Pécsi Tudományegyetem Filozófia Tanszéke adjunktusának könyve megmutatja, létezik egy ettől különböző, de legalább ennyire fontos filozófiai probléma az igazsággal kapcsolatban. Nevezetesen, hogy az igaz kijelentéseket miféle létezők teszik igazzá és hogyan – bármit jelentsen is közelebről az, hogy valami igaz. Az analitikus filozófiában ez utóbbi problémát az igazságalkotás (*truthmaking*) problémájának hívják.

Talán meglepő, hogy Kocsis (és számos analitikus filozófus) anélkül tárgyalja az igazságalkotók problémáját, hogy előbb tisztázná az igazság mibenlétét. De világosan elmagyarázza, miért nem jár rossz úton, aki a két problémát egymástól viszonylag függetlenül vizsgálja:

[...] az igazságelmélet(ek)ben és az igazságalkotóelmélet(ek)ben más kérdésekre keressük a válaszokat. Egy igazságelmélet, amely a minden egyes igazságot jellemző közös sajátosság nyomába ered, elsődleges célja az, hogy választ adjon a „Mi az igazság?” kérdésre, vagyis amikor egy igazságelméletet dolgozunk ki, akkor alapvetően annak a tulajdonságnak a tisztázására vállalkozunk (lehetőleg egy explicit definíció segítségével), amelylyel minden egyes igaz mondat rendelkezik. Egy igazságalkotó-elméletben viszont sokkal inkább a „Miféle entitások az igazságalkotók?” kérdésre igat minket, vagyis arra vagyunk kíváncsiak, hogy minek köszönhetően rendelkezik egy igaz mondat az igazság tulajdonságával. (11–12. old.)

Am még ha a két kérdés különbözik is, miért ne lehetne rájuk végső soron ugyanaz a válasz? Miért ne lehetne éppen az az igazság lényege, hogy az igaz kijelentések azok, amelyeknek van igazságalkotójuk? Az igazságot semmiképpen sem lehet szabatosan definiálni az igazságalkotók fogalmával, hiszen az igaz-

ságalkotó szabatos definíciójában már használnunk kell az „igaz” kifejezést. Ugyanakkor már csak azért sem keresztülvihető, hogy az igazságot teljességgel az igazságalkotás fogalmán keresztül értsük meg, mert Kocsis szerint nem minden igazságnak van igazságalkotója. Könyvének az egyik fontos konklúziója éppen az, hogy fel kell adni az ún. igazságalkotó maximalizmust, amely szerint minden egyes igaz kijelentés esetében megtalálhatjuk azokat az entitásokat (vagy entitást), amelyek igazzá teszik.

Kocsis már-már kifogástalan munkát végez könyve első három fejezetében, amikor tisztázza az igazságalkotás fogalmát és elméleteinek főbb eredményeit és gyengeségeit. Számos alkalommal meglepően egyszerűen, mégis pontosan vázol olyan rejtett összefüggéseket az egyes elméleti megfontolások között, amelyek nehezen fedezhetők fel még azoknak is, akik valamelyest jártasak a téma szakirodalmában. Az eligazodást segíti a könyv remek felépítése mellett a név- és tárgymutató is, amiért különösen hálás lehet, akit közelebről csak egy-egy téma érdekel. Ugyanakkor a szerző nem mindig világítja meg kellőképpen, mikor miért épp az egyik vagy másik elméletet tartja a legvonzóbbnak. Ráadásul – és ez a legfőbb kifogásom a könyvvel szemben – mintha lebecsülné azt az árat, melyet az igazságalkotó maximalizmus feladásáért meg kell fizetnünk.

1.

Kocsis először egy rövid bevezetőben tisztázza az igazságalkotás alapvető vonásait és e metafizikai reláció feltételezésének fő indokait. Az igazságalkotás (*truth-making*) egy igazsághordozó (*truth-bearer*) és egy igazságalkotó (*truth-maker*) között fennálló viszony. Az igazságalkotó teszi igazzá az igaz propozicionális tartalmú reprezentációt (meggyőződést, vélekedést, ítéletet, kijelentést vagy propozíciót, azaz bármit, ami állítást fejez ki). Miért is érdemes feltételezni, hogy van ilyen, másra nem visszavezethető metafizikai viszony egyes reprezentációk és létezők között?

Az első és legfontosabb indok, hogy valahogy számot kell adnunk arról, mitől igazak az igaz állítások. Vegyük Kocsis egyik példáját, „a hó fehér” kijelentést.

1 ■ Ted Sider: *Four-Dimensionalism: An Ontology of Persistence and Time*. Clarendon Press, Oxford, 2001.; Trenton Merricks: *Truth and Ontology*. Clarendon Press, Oxford, 2007.

Miért igaz ez a kijelentés? Alighanem azt mondanánk: „a hó fehér” kijelentés azért igaz, mert *a hó fehér*. Ezzel azonban nem sokat mondtunk. A „mert” szócska után következő tagmondattal mintha magyarázni akartuk volna, miért igaz „a hó fehér” kijelentés, de kérdéses, hogy sikerült-e bármiféle szubsztantív magyarázatot adnunk. Annyit persze sikerült jelezni, hogy a kijelentés igazsága függ attól, hogy milyen a valóság. Am magyarázatunk formailag túlságosan hasonlít arra, mintha valaki azt mondta volna, hogy a „négyzet azért négyszögletes, mert négyzet”.

Am a filozófiai elemzés tartalommal töltheti meg a fenti magyarázatot (vagy inkább: felfedezheti a tartalmát). Ennek egyik módja az, hogy elfogadja az igazságalkotás elméletét. Eszerint „a hó fehér” kijelentés azért igaz, mert létezik az a valami, amit hónak nevezünk, ez a valami fehér, és a hónak ez a fehérsége *szükségszerűen* maga után vonja „a hó fehér” kijelentés igazságát. Hiszen ha a hó tényleg fehér, akkor „a hó fehér” állítás elkerülhetetlenül igaz. Am még így is sok a kérdőjel. A reláció minden egyes tagjával kapcsolatban felmerülnek alapvető, csöppet sem egyszerű kérdések: Milyen entitások az igazsághordozók, és miféle metafizikai viszony az igazságalkotás? Miféle entitások lehetnek igazságalkotók? S végül: „Vajon az összes igazságról számot tudunk-e adni az igazságalkotás metafizikai elméletével?”.

De miért érdemes az igazságalkotás metafizikai elméletével foglalkozni, túl azon, hogy ez az elmélet csakis kidolgozott formájában nyújthat magyarázatot valamely kijelentés igazságára? Kocsis megnevez három további indokot.

Az első: csak az képviselhet hitelesen egy elméletet vagy kijelentést, aki tisztázza, melyek annak metafizikai következményei. Ha nem tudom elmondani, hogy milyen metafizikai következményekkel jár, ha „a hó fehér” állítás igaz, akkor azt sem tudom megmondani, hogy ez a mondat mely létezők és jellemzők megléte esetén igaz. Ha ezt nem tudom megmondani, akkor azt sem tudom, milyen alapon tartom igaznak „a hó fehér” állítást. Összefoglalva: nincs hiteles indoklás a metafizikai alapok tisztázása nélkül.

A második: az igazságalkotás elmélete kulcsot ad annak megállapításához, hogy egy-egy elmélet elfogadása miféle ontológiai elköteleződésekkel jár együtt. Ezzel Kocsis vonzó alternatíváját nyújtja az ontológiai elköteleződés Quine által kifejtett elméletének. Könyvének egyik legjobb része, ahol elmagyarázza a különbséget Quine elmélete és az igazságalkotókon alapuló megközelítés között, s bemutatja, miért lehet vonzóbb az utóbbi.

A lényeg az, hogy az igazságalkotó-elméletet alapul véve bármelyik állításunkat a szó szoros értelmében igaznak tarthatjuk, amennyiben megtaláltuk igazságalkotóit, akkor is, ha legjobb tudományos elméleteink formalizált változatai még implicit formában sem tartalmazhatják az adott kijelentést. Ekkor ugyanis ontológiai elköteleződésünket igaznak tartott kijelentéseink mellett az igazságalkotók metafizikai elmélete határozza meg, nem pedig (akár a legjobb) természettudományos elméletek.

A harmadik motívum: az igazságalkotás kidolgozott elméletei lehetővé teszik, hogy leleplezzük az „ontológiai csalókat”.¹ Számos ontológiai elmélet nem tud számot adni egyes igaznak tartott mondatok igazságáról. Kocsis példái a behaviorizmus, a fenomenalizmus és a prezentizmus, közülük itt csak

a prezentizmussal foglalkozom, amely szerint a múlt és a jövő nem létezik. Ha viszont a múlt és a jövő nem létezik, kérdéses, mi teszi igazgá a múltra és a jövőre vonatkozó igaz mondatokat. A prezentista e kérdésre megválaszolásakor gyakorta nem tesz mást, mint hogy elkezd hamisítani az igazságalkotókat, azaz *ad hoc* feltételezésekkel igyekszik pótolni az elvesztett igazságalkotókat. Például azt állítja: az teszi igazgá azt a kijelentést, hogy „Napóleon császár volt”, hogy a világ *a jelen pillanatban* is rendelkezik egy olyan tulajdonsággal, hogy benne Napóleon császár volt. Am egy kidolgozott igazságalkotó-elmélettel a hátunk mögött rámutathatunk, hogy ezzel a magyarázattal ugyanúgy semmit nem lehet kezdeni, mint azzal, hogy „a hó fehér” kijelentés azért igaz, mert a hó fehér.

Ha Kocsis helyesen látja az igazságalkotó-elmélet kidolgozásának motivációját, akkor az nem pusztán a sok filozófiai téma egyike. Akkor legalábbis a metafizi-

zikát az igazságalkotó-elmélet kidolgozásával kellene kezdenünk. Hiszen ez explicálja, hogy az egyes metafizikai elméletek milyen elköteleződéssel járnak, ami a zsinórmértéke annak, milyen egy hiteles (metafizikai) elmélet.

Kocsis szerint néhány ponton tudjuk, hogyan nézzen ki egy alaposan kidolgozott igazságalkotó-elmélet. Először is: nem a mondatok, vélekedések, ítéletek, fizikai vagy mentális entitások az elsődleges igazsághordozók – amelyek csak azért igazak, mert reprezentacionális tartalmuk igaz. Hiszen „a hó fehér” és a „Der Schnee ist weiß” olyan kimondott vagy gondolatban létező mondatok, amelyek mindig ugyanakkor igazak – éppen azért, mert ugyanaz a jelentésük, ugyanazt a propozíciót fejezik ki: azt, hogy „a hó fehér”.

Az igazságalkotó-elméletnek számolnia kell azzal is, hogy az igazságalkotás irreflexív és aszimmetrikus viszony. Az igazságalkotó alapozza meg a kérdéses propozíció igazságát, nem pedig fordítva, és egyetlen propozíció sem alapozza meg saját igazságát. Mivel az igazságalkotó gyakran nem propozíció, hanem például egy fizikai létező (mint „a hó fehér” esetében), e relációnak kategóriákon kell átívelnie. És ami a legfontosabb: az igazságalkotás egy szükségszerű kapcsolat kimondó reláció. Ha a kérdéses igazságalkotó jelen van, akkor szükségképp maga után vonja az igazsághordozó propozíció igazságát. A kijelentés és a hozzá tartozó igazságalkotó közötti szükségszerű kapcsolat tételét nevezi Kocsis az igazságalkotó-elmélet első alaptézisének. Ám az a megállapítás, hogy az igazságalkotás szükségszerűen vonja maga után a szóban forgó kijelentés igazságát, még nem kielégítő elemzése az igazságalkotásnak. Hiszen számos más viszony is létezik, ami szükségszerű kapcsolatot fejez ki, mégsem azonos az igazságalkotás viszonyával. Kocsis a második fejezetben vizsgálja meg, hogyan kellene elemeznünk az igazságalkotás viszonyát. Szerinte kizárható, hogy az igazságalkotás logikai vagy oksági jellegű szükségszerű kapcsolat volna, egyebek mellett azért, mert e viszonyok ugyanolyan kategóriába eső entitásokat kötnek össze (előbbi propozíciókat, utóbbi eseményeket). Viszont az igazságalkotás relációja kategóriákon átívelő szükségszerű kapcsolat.

Kocsis meggyőzően érvel amellett, hogy az igazságalkotás nem merülhet ki abban sem, hogy a propozíciók igazsága szupervenial a létezésen² (azaz nem merülhet ki abban, hogy csak akkor változhat meg, mely propozíciók igazak, ha valami megváltozik a létezés egészében). A szupervenienencia ténye önmagában nem biztosítja azt, hogy a valóság állapota *miatt* igazak az igaz propozíciók. Ráadásul a szupervenienens viszonyok olykor szimmetrikusak – márpedig az igazságalkotás viszonya mindig aszimmetrikus. Az igazságalkotás nem csupán szupervenienencia, és nem is jellemzhető kimerítően azzal, hogy szükségszerű kapcsolat: hanem valamiféle ontológiai függés.

Kocsis szerint két elmélet maradt csupán talpon, és ezek közül kell választani. Az egyik szerint az igazság-

alkotás esszenciális függés. A lényeg arisztotelészi és locke-iánus meghatározása szerint egy dolog lényegi tulajdonságai azok, amelyek azzá teszik az adott dolgot, ami. Egy kutyanak például lényegi tulajdonsága, hogy kutya (de az például már nem, hogy van-e szőrre vagy nincs). Ehhez hasonlóan, az elmélet azt tartja, hogy az egyes propozícióknak lényegi tulajdonsága, hogy milyen entitások tehetik igazgá őket. Eszerint, ha p lényegét tekintve olyan, hogy igaz, amennyiben e létezik, akkor e entitás p propozíció igazságalkotója.³ Ez az elmélet biztosítja mind az aszimmetriát, mind a szükségszerű kapcsolatot: hiszen ebből a kondicionálisból nem következik, hogy e esszenciálisan függne p propozíciótól, mégis fennáll, hogy ha e létezik, akkor p igaz.

Kocsis szerint a legnagyobb probléma ezzel az elmélettel az, amire egyik képviselője, E. J. Lowe is felhívta a figyelmet: jelenlegi formájában nem képes definiálni sem az igazságalkotást, sem az igazságalkotó mivoltot.⁴ Ha ugyanis úgy definiáljuk az igazságalkotást, hogy az nem egyéb, mint p esszenciális függése e igazságalkotótól, akkor – habár intuitíve úgy tűnik p propozíció (pl. „a hó fehér”) akkor is létezhetne, ha az igazságalkotója nem létezne (ha a hó fehérsége nem lenne jelen) – azt kapnánk eredményül, hogy p nem létezhet e igazságalkotója nélkül.

Kocsis úgy véli, hogy a definíciós kísérletek eddigi kudarca vonzóvá tehet egy másik megközelítést, amely tagadja bármilyen elmélet szükségességét. Eszerint az igazságalkotási relációt tekinthetjük olyan primitív fogalomnak, amely nem szorul definícióra, mert anélkül is tökéletesen érthető. Elég annyit megállapítanunk, hogy az igazságalkotás egy speciális, irreflexív, aszimmetrikus és kategóriákon átívelő ontológiai függés, amely nem definiálható más, alapvetőbb fogalmakkal, mert maga is az egyik, magyarázatra nem szoruló, alapvető fogalom.

Kocsis mintha nem különösebben aggódna amiatt, hogy kiderülhet: az igazságalkotás egy tovább analizálhatatlan fogalom. Am számomra nem világos, hogy ez miért nem olyan nagy gond. Gonzalo Rodriguez-Pereyra szerint mindegyik definiálási kísérlet homályos fogalmakat használ fel, még a leg-

2 ■ Kocsis itt elsősorban David Lewis és John Bigelow ellen érvel. John Bigelow: *The reality of numbers: a physicalist's philosophy of mathematics*. Oxford University Press, Oxford, 1988.; David Lewis: *Truth-Making and Difference-Making*. In: Lowe, E. J. – Adolf Rami (eds.): *Truth and Truth-Making*. McGill-Queen's University Press, Montreal-Kingston, 2009.

3 ■ A ritka hibák egyike Kocsis könyvében éppen ehhez a tézishhez kapcsolódik. Miután Kocsis leírja az igazságalkotás esszenciális függésére vonatkozó elméletének téziséit, a következőt mondja: „Eszert egy propozíció esszenciálisan függ az őt igazgá tevő entitástól, vagyis egy propozíció nem lenne ugyanaz a propozíció (az esszenciális tulajdonságnak köszönhető, hogy valami az a dolog, ami), ha az igazságalkotója nem létezne.” (78. old.) Néhány sorral alább viszont azt fejtegeti, hogy a fenti téziséből nem következik, hogy a propozíció ne létezhetne az igazságalkotója nélkül (éppen ez az az eset, amikor a propozíció hamis). Véleményem szerint Kocsis ezt akarta írni (és ezzel szinkronban van minden további, amit mond): egy propozíció esszenciálisan függ attól, ami igazgá teszi, vagy-

jobbak is homályban hagyják, pontosan mit is értenek azon, hogy egy propozíció valaminek az *alapján* igaz).⁵ Ezért végső soron egyik definiálási kísérlet sem jobb, mint az, ha primitívnek tekintenénk az igazságalkotás fogalmát (idézve 82–83. old.).

Igaz ugyan, hogy az egyes igazságalkotó-elméletek közti összevetésben a primitívizmus nem rossz választás, amíg nem találunk olyan definíciót, amely sem nem homályos, sem nem körbenforgó. Am a primitívizmus álláspontjából nem látni, nyertünk-e bármit az igazságalkotás fogalmának bevezetésével. Hiszen az igazságalkotás filozófiai elmélete arra volt hivatott, hogy mélyebb magyarázatot adjon annál, hogy például „a hó fehér” mondat azért igaz, mert a hó fehér. Ha azonban az igazságalkotás fogalma primitív, kérdéses, mennyiben léptünk túl ezen a válaszon. A primitívizmus szerint most annyit tudunk, hogy a hó fehérsége ontológiailag alapozza meg „a hó fehér” kijelentés igazságát. Ez nem tűnik túl soknak. Ennek fényében a primitívizmust tényleg csak akkor kellene elfogadnunk, ha nagyon muszáj. Ezért meglepő számomra, hogy Kocsis nem vizsgálja tovább, hogyan lehetne az esszenciális függés koncepcióját úgy kidolgozni, hogy megválaszolja ezt a problémát.

Erre az aggályra talán lehetne azt válaszolni, hogy bár az igazságalkotás tovább nem analízálható fogalom, segítségével számos tartalmas belátásra tehetünk szert még azon túl, hogy a propozíciók igazságát a valóság ontológiailag alapozza meg. Például az igazságalkotás fogalmán keresztül világossá válhat, *pontosan* milyen típusú létezők teszik igazzá a mondatainkat. Következésképpen mégiscsak nagyon értékes metafizikai tudásra tehetünk szert az igazságalkotó-elméletnek köszönhetően.

Csak hogy a harmadik fejezetet olvasva ezen a ponton tűnt a legkilátástalanabbnak a helyzet. Míg a második fejezet végkicsengése az volt, hogy érdemes próbálkozni az esszenciális függés elméletével, hogy talán nagyobb áldozatok nélkül számot adhassunk az igazságalkotás fogalmáról, addig a harmadik fejezet alapján úgy látszik, bármit mondjunk is arról, mi teszi igazzá az egyes propozíciókat, végül el kell fogadnunk valamilyen konstraintív állítást.

is egy propozíció nem lenne ugyanaz a propozíció, ha valami más tenné vagy tehetné igazzá.

4 ■ Jonathan Lowe: *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*. Oxford University Press, Oxford, 2006. 210. old.

5 ■ Gonzalo Rodriguez-Pereyra: *Resemblance Nominalism*. Oxford University Press, Oxford, 2002. 35. old.

6 ■ David M. Armstrong: *Truth and Truthmakers*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.; uő: How Do Particulars Stand to Universals? In: Dean W. Zimmerman (ed.): *Oxford Studies in Metaphysics*. Vol. I. Clarendon Press, Oxford, 2004. 139–154. old.

7 ■ David Lewis: Things qua Truthmakers. In: Hallvard Lillehammer–Gonzalo Rodriguez-Pereyra (eds.): *Real Metaphysics – Essays in honour of D.H. Mellor*. Routledge Studies in Twentieth-century Philosophy. Routledge, London – New York, 2003. 25–38. old.; John Parsons: There is no ‘Truthmaker’ Argument against Nominalism. *Australasian Journal of Philosophy*, 77 (1999), 325–334. old.

A kiinduló kérdés itt az, hogy miféle létezők lehetnek az olyan esetleges állítások igazságalkotói, mint „a hó fehér” vagy „az alma piros”. Kocsis három lehetséges jelöltet vizsgál meg: a tényeket, a dolgokat és az ún. trópusokat. A tények partikulárékból (egyedi dolgokból) és a partikulárek által példázott univerzálékból állnak. Az univerzálék olyan entitások, amelyekkel egy és ugyanazon időpontban a szó szoros értelmében egyszerre több különböző dolog is rendelkezhet. Ha például két alma ugyanolyan piros, akkor mindkét dolog ugyanazzal a valamivel rendelkezik: a pirosság univerzáléjával. Az, hogy az egyedi dolog példázza az univerzálét, biztosítja, hogy az adott dolog rendelkezzen a szóban forgó partikuláréval (ha csak úgy mond egymás mellett lenne az alma és a pirosság, az még nem jelentené, hogy az alma piros). Ennek megfelelően „az alma piros” kijelentést az a tény teszi igazzá, hogy az alma piros, azaz az alma példázza a pirosságot.

E megközelítés előnye, hogy jól magyarázza, hogyan lehetnek olyan kontingens állítások igazak, mint „az alma piros”. Az alma létezhetne akkor is, ha történetesen nem volna piros. Mégis, mivel az alma éppen most a pirosságot példázza, ez a tény szükségszerűen maga után vonja „az alma piros” igazságát. Am ezzel az elgondolással van legalább egy nagyon súlyos probléma, mégpedig a Bradley-regresszus problémája. A példázás viszonya első ránézésre univerzálénak tűnik, hiszen egyazon időpontban több különböző létező képes ugyanabban az értelemben példázni valamilyen tulajdonságot. Am ha a „példázás” maga is univerzálé, akkor őt magát is példázni kell ahhoz, hogy az adott dolog valóban példázzon valamilyen tulajdonságot. És így tovább a végtelenségig.

Kocsis viszonylag hosszan tárgyalja David M. Armstrong⁶ megoldási kísérletét, melyet végül nem tart sikeresnek. Armstrong a megoldás érdekében azzal állt elő, hogy a példázás egyfajta részleges azonosság, és így szükségszerű viszony. Am ekkor megszűnik a tények kontingenciája: hiszen ebben az esetben a dolgok minden tulajdonságot szükségszerűen példáznak (lévén az azonosság nem kontingens, hanem szükségszerűen fennálló viszony). Ezzel pedig az az elmélet, amely szerint a tények volnának az elsődleges igazságalkotók, elveszti legfőbb indítékát és előnyét.

Azok sincsenek sokkal jobb helyzetben, akik szerint nem tények, hanem egyedi dolgok teszik igazzá a mondatainkat.⁷ Az alapvető nehézség a következő: az egyedi dolgok sokszor megváltoznak, vagy legalábbis változhatnak. Az előttem lévő alma piros, de lehetne sárga is. Az alma önmagában csak akkor teszi igazzá, hogy „az alma piros”, ha éppen piros. Tehát az alma önmagában nem vonja szükségszerűen maga után annak igazságát, hogy „az alma piros”. Kocsis meggyőzően mutatja be, hogy e problémát csak úgy lehetne leküzdeni, hogy vagy elvetjük ezt a követelményt, vagy olyan elméleteket veszünk igénybe, amelyek számos megkérdőjelezhető metafizikai feltevessel

élnék (mint például David Lewis, akinek elméletében a lehetőségek nem mások, mint a mienktől különböző, de fizikailag éppen úgy létező alternatív világok).⁸ Ráadásul a siker még az ilyen különös metafizikák elfogadása mellett is nagyon kétséges.

Az utolsó jelölt a kontingensen igaz állítások igazságalkotóinak szerepére a trópusok (vagy más néven: móduszok). A trópuselmélet szerint a dolgok tulajdonságai nem univerzálék: minden tulajdonsággal csupán egyetlen dolog rendelkezik.⁹ Két alma pirossága két különböző pirosság, még akkor is, ha történetesen ugyanolyan pirosak. Két tulajdonság lehet ugyanolyan, de nem lehet ugyanaz. A piros fogalmunk csupán olyan halmaz, amely egyetlen fogalom alá gyűjti az összes egyedi pirosságot. A valóság fundamentális szintjén nincs olyan, hogy a piros általában, csak ennek az almának vagy annak a málnának a pirossága létezik – és így tovább. Ha a trópusok az igazságalkotók, akkor az azt jelenti, hogy „az alma piros” kijelentést a szóban forgó almának a pirossága teszi igazzá. Úgy látszik, ez az elmélet úgy kerül meg a példázással kapcsolatos nehézségeket, hogy az továbbra is kontingens marad, rendelkezik-e az alma a pirosság tulajdonságával vagy sem. Mert az igaz, hogy csak ez az alma rendelkezhet ezzel a bizonyos pirossággal, de az már nem igaz, hogy ennek az almának pirosnak kell lennie.

Míg a többi helyen világos volt, mi Kocsis fő problémája az egyes elméletekkel, addig itt – meglepő módon – az olvasó nincsen könnyű helyzetben. A trópusok tárgyalásának végén úgy tűnik, a fő gond az, hogy a trópuselmélet megköveteli, hogy szükségszerű viszony álljon fenn két kontingens létező – az egyedi dolog és az egyedi dolog egyedi tulajdonsága – között. Kocsis itt még így magyarázza: mivel a trópus csakis egy dolog tulajdonsága lehet, ezért a trópusnak szükségszerű vonása, hogy annak a dolognak a tulajdonsága, amié.

Később viszont azt az aggodalmát fejezi ki, hogy – szemben a tényelmélettel – a trópuselmélet nem őrzi meg a „dolgok intrinzikus tulajdonságokkal való rendelkezésének kontingenciájával kapcsolatos intuíciót” (119. old.). Kocsis majdnem minden mondata jól olvasható, de ez mintha dőcögne. Ráadásul nekem úgy tűnik, azt állítja, hogy a trópuselmélet szerint az egyedi dolgok a tulajdonságaikkal szükségszerűen rendelkeznek – ám korábban ő maga világított rá arra, hogy ez nem igaz.

Am a magam részéről azt gondolom, hogy még csak nem is a kontingens létezők közötti szükségszerűségi viszony az igazán problematikus. Hiszen például az elmefilozófusok között az az ortodox nézet, hogy az *én fájdalommal* csakis *én* rendelkezhetem, senki más.¹⁰ Habár nyilvánvalóan kontingens létező mind az *én* fájdalom, mind *én* magam, mégsem tűnik abszurdnak, hogy *ezzel* a fájdalommal szükségszerűen *én* rendelkezem – már ha rendelkezem vele –, más pedig nem. A trópuselmélet csupán ezt a fajta privát-ságot terjeszti ki mindegyik tulajdonságra.

De éppen ez a kiterjesztés roppant implauzibilis. Kocsis is említi ezt a problémát, de valamiért nem exponálja kellőképpen. Tegyük fel, rendelkezem azzal a tulajdonsággal, hogy egy kék póló van rajtam. Bizonyos értelemben most rendelkezem azzal a tulajdonsággal, hogy „ezt a bizonyos kék színű pólót viselem”. Majd ezt a pólót odaadom valakinek, aki fel is veszi. Érdekes módon ezzel nem adtam át e bizonyos kék póló viselésének tulajdonságát, hanem csak elveszítettem egy tulajdonságot, míg egy másik ember szert tett egy másik (majdnem az azonosságig hasonló) tulajdonságra. Pedig ugyanazt a pólót viseltük! Ha valami, akkor ez eléggé kontrainuitív.

A trópuselmélet és a dolgokra alapozott igazságalkotó-elméletek problémáit látva Kocsis amellet teszi le a voksot, hogy alighanem a tények kontingens kijelentéseink valódi igazságalkotói (119. old.). Nem világos, hogy ezt végső soron miért teszi, hiszen nemcsak a tényekre, de a trópusokra alapozott igazságelmélet is megőrizheti azt az intuíciót, hogy az egyes individuumok számos tulajdonsággal kontingensen rendelkeznek. Noha mind a tényelméletnek, mind a trópuselméletnek megvannak a maga súlyos problémái, Kocsis egyik esetében sem körvonalaz megnyugtató megoldást.

Ennek ellenére azt kell mondanom, az első három fejezet elsőrangú bevezetést nyújt az igazságelméletek alapproblémáiba. A problémákat, az érveket, valamint az elméletek előnyeit és hátrányait érthetően mutatja be, jó érzékkel súlyozza őket, és néha egészen ragyogóan mutat rá az igazságalkotó-elmélet tágabb összefüggéseire.

Ugyanakkor meg kell jegyezni: sem a bevezető rész, sem az első három fejezet nem tankönyvi jellegű bevezetés. Kocsis sok állításának teljes horderejét csak az mérheti fel, akinek vannak előzetes ismeretei az analitikus metafizikáról. Ezt Kocsis is jelzi előszavában, ahol mindjárt két tankönyvet is ajánl azok-

8 ■ Kocsis másutt összefoglalja az említett metafizikai elmélet alapvonásait, lásd Kocsis László–Bács Gábor: Lewis a világok sokaságáról. *Magyar Filozófiai Szemle*, 55 (2011), 153–177. old. Lewis elméletének legrészletesebb kifejtése: David Lewis: *On the Plurality of Worlds*. Blackwell, Oxford, 1986.

9 ■ Lásd például: John Heil: *From an Ontological Point of View*. Oxford University Press, Oxford, 2003.; Jonathan Lowe: *The Four-Category Ontology: A Metaphysical Foundation for Natural Science*. Oxford University Press, Oxford, 2006.

10 ■ Ezzel az ortodox nézettel ellentétben Márton Miklós és Tózsér János azt állítja, a fizikalistáknak el kellene fogadniuk, hogy a fenomenális minőséggel rendelkező mentális állapotok sem privátak. Lásd Márton Miklós – Tózsér János: Physicalism and the Privacy of Conscious Experience. *Journal of Cognition and Neuroethics*, 4 (2016), 73–88. old.

11 ■ Tózsér János: *Metafizika*. Akadémiai, Bp. 2009.; Huoranszki Ferenc: *Modern metafizika*. Osiris, Bp., 2001.

12 ■ Bertrand Russell: The Philosophy of Logical Atomism. In: R. C. Marsh (ed.): *Logic and Knowledge*. Allen & Unwin, London, 1956.

13 ■ Ez – többek között – Armstrong megoldása a problémára, vö. David. M. Armstrong: *Truth and Truthmakers*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

14 ■ David Lewis: Things qua Truthmakers. In: Lillehammer – Rodriguez-Pereyra (eds.): *Real Metaphysics*, 25–38. old.

nak, akik ilyen bevezetést igényelnek az analitikus metafizikába: Tózsér János *Metafizika* és Huoranszki Ferenc *Modern metafizika* című művét.¹¹ Kocsis könyvét azonban haszonnal forgathatja az is, akinek nincsenek ilyen előzetes ismeretei, mivel majd minden szakkifejezést rövid magyarázattal vezet be. Az utolsó, negyedik fejezet az igazságalkotás metafizikájának egyik legismertebb problémáját mutatja be. A kérdés az, hogy mik az ún. negatív egzisztenciálisok igazságalkotói. Az előzőektől eltérően Kocsis ebben *határozottan* állást foglal egy nagy horderejű, de nagyon is vitatható tézis mellett, nevezetesen, hogy nem minden nem triviálisan igaz mondat rendelkezik igazságalkotóval. Az alábbiakban azt mutatom meg, hogy ennek az állításnak nagyobb az ára, mint azt Kocsis sugallja.

2.

Kocsis szerint az igazságalkotás hagyományos metafizikai elméleteinek két alaptézise van. Az első kimondja, hogy amennyiben e entitás igazzá teszi p propozíciót, akkor lehetetlen, hogy p hamis legyen, miközben e létezik. Kocsis szerint ezt a tézist nem szabad megsértenünk az igazságalkotás metafizikájának kidolgozásakor. A másik alaptételt viszont, bármennyire népszerű is az igazságalkotó-elméletek képviselői körében, el kell vetnünk. A maximalisták szerint minden nem-triviális igazságnak van igazságalkotója. Kocsis praktikus okokból – mivel nem akar abba belemenni, hogy mi a helyzet az olyan szükségszerű igaz állításokkal, mint a matematikai állítások – úgy értelmezi a maximalizmus alaptézisét, hogy minden *kontingens* igazságnak van igazságalkotója, hiszen ezek azok az állítások, melyek igazsága (nem-triviális) magyarázat után kiált.

De miért veti el ezt az alaptézist? Legfőképpen azért, mert nem látja, hogyan lehetne megtalálni az igaz negatív egzisztenciális állítások igazságalkotóját. A negatív egzisztenciális állítások tagadják valaminek a létét. Negatív egzisztenciális mondat például az, hogy „nincsenek unikornisok”. Miért is olyan nehéz megtalálni ennek a mondatnak az igazságalkotóját? Kocsis nagyon körültekintően mutatja be a problémát, fejtegetései a következőképpen foglalhatók össze: a „nincsenek unikornisok” állítás valaminek a hiányát állítja. Ugyanakkor az igazságalkotó-elmélet szerint minden állítás igazságalkotója valamilyen *létező*. Ám az, hogy valami hiányzik, vagy nem létezik, *nem egy létező dolog*. Így az unikornisok hiánya vagy nemléte nem lehet az igazságalkotója annak az állításnak, hogy „nincsenek unikornisok”. Viszont a „nincsenek unikornisok” kijelentés igazságát valamiképpen mégiscsak annak köszönhetjük, hogy tényleg nincsenek. Így bár kell hogy legyen magyarázata annak, miért igaz a „nincsenek unikornisok” állítás, az nem lehet egy olyan létező entitás, amelyet joggal nevezhetnénk igazságalkotónak. Tehát nem minden kontingensen igaz állításnak van igazságalkotója, azaz az igazságalkotó maximalizmus hamis.

Kocsis sorra veszi a probléma legismertebb megoldási kísérleteit, de mindegyiket elveti. Bertrand Russell javaslatát,¹² amely szerint léteznek *negatív tények*, azért nem találja kielégítőnek, mert nincs plauzibilis válasz arra, hogy mégis miből állnának ezek a negatív tények. A pozitív tények, ahogy korábban Kocsis kifejtette, partikulárékból és az általuk példázott univerzálékból állnak. De miféle alkotóelemei lennének egy olyan ténynek, amelynek lényege, hogy valami nincs? Talán nem-létező dolgok? Akárhogy is, a negatív tények bevezetése igencsak bizarr ontológiát eredményezne.

Kocsis meggyőzően érvel amellett, hogy a „totalitás-tények” bevezetése sem sokkal jobb megoldás.¹³ Az alapötlet szerint létezik olyan metatény, amely minden tényt összefogva megalkotja azt a tényt, hogy ez az összes tény. A „nincsenek unikornisok” állítást az teszi igazzá, hogy ez a totalitás-tény kimondja egy olyan tényhalmazról, hogy ez az összes tény, amelyben nincsenek unikornisok. Ám két gond is van ezzel a megoldással. Az egyik, hogy úgy tűnik, választanunk kell: a totalitás-körülmények vagy végtelen regresszust eredményeznek, vagy egyáltalán nem tesznek hozzá semmit a valósághoz. Ha ugyanis a totalitás-tények újabb tények a többi tény mellett, akkor kell egy újabb szupertotalitás-tény, amely az előbbit is magába foglalja és így tovább. Ha azonban a totalitás-tények nem tesznek hozzá semmit a valósághoz, akkor hogyan lehetnének ők bármilyen állítás igazságalkotói? De talán még ennél is nagyobb baj az, hogy a totalitás-tény valójában egy álcázott negatív tény. Hiszen az, hogy ez minden tény, nem más, mint hogy ez az összes tény, *és több nincs*.

Végül nem segít az sem, ha bevezetjük a hamisságalkotó fogalmát. David Lewis azt javasolja, hogy a negatív egzisztenciálisokat tekintsük igaznak azon az alapon, hogy nincs semmi a világban, ami hamissá tenné őket.¹⁴ Ám Kocsis plauzibilisen állapítja meg, hogy ez nem igazi megoldás, hiszen a triviális igazságokra is igaz, hogy semmi sem teszi őket hamissá (például azt az állítást, hogy minden agglegény agglegény). Ám a triviális igazságok esetében semmiféle szubsztantív magyarázat nincs arra, miért igazak (hiszen ilyen magyarázatra nincs is szükség). Ergo az, hogy egy állítás esetében nincs semmi, ami hamissá tenné, nem lehet szubsztantív magyarázat.

Kocsis a negyedik fejezetben – sőt az egész könyvben – sokkal bővebben fejti ki kritikai meglátásait, mint azt itt rekapitulálhatnám, és sok olyan védekezési kísérletről mutatja meg, hogy nem ér célta, amelyeket e helyütt nem tudok bemutatni. Kocsis szemüvegén keresztül reménytelen vállalkozásnak tűnik a negatív egzisztenciálisok igazságalkotóinak megtalálása – és ezzel kapcsolatban nincs is ellenvetésem. Viszont Kocsis mellett érvel, hogy nincs más tennivalónk, mint hogy egyszerűen adjuk fel az igazságalkotó maximalizmust. Allítsuk azt, hogy a legtöbb kontingens igazságnak van igazságalkotója, de a negatív egzisztenciális igazságoknak nincs.

Bármilyen elegánsnak tűnik is ez a megoldás, az a gond vele, hogy – ha talán elsőre nem nyilvánvaló is – érvényteleníti az igazságalkotó elmélet összes eredeti indítékát. Azaz ha elvetjük az igazságalkotó maximalizmust, akkor mindazok az indokok, amelyek jó indoknak tünnek az igazságalkotó-elmélet szabatos kidolgozása mellett, többé nem lesznek azok.

Az egyik indíték az igazságalkotó-elmélet kidolgozására az, hogy képesek legyünk leleplezni az „ontológiai csalókat”. Az ontológiai csalók olyan metafizikát gyártnak, amelyben nem találhatjuk meg bizonyos igazságok igazságalkotóit, vagy csak olyan igazságalkotókat találunk, amelyek nem nyújtanak a triviális magyarázatoknál jobb metafizikai magyarázatot. De ha a negatív egzisztenciálisok esetében *elfogadjuk*, hogy *nincs* igazságalkotójuk, milyen alapon marasztalunk el azért bárkit, ha nem tud igazságalkotókat szolgáltatni egyes állításoknak?¹⁵

Kocsis egy helyen azt mondja, hogy továbbra is van súlya annak, ha valaki nem tud igazságalkotókkal szolgálni, hiszen két elmélet közül az a jobb, amelyik tud igazságalkotókkal szolgálni. Ám valóban élő vita az igazságalkotókkal kapcsolatban ott van, ahol a feltételezett igazságalkotók különösek, *nehezen elfogadhatók*. A prezentisták például tagadják, hogy éppúgy létezne a múlt, mint a jelen – ami nem csoda, hiszen a múlt lényege mintha valóban az elmúlás lenne. De ha valaki a negatív tényektől vagy a totalitás-tényektől elborzadva lemondott az igazságalkotók nyújtotta előnyökről, milyen alapon fogja hibás teoretikus lépésnek tartani a múlt létezésének elutasítását? Ha a negatív egzisztenciálisok esetében az ontológiai furcsaság szempontja üti az igazságalkotók szükségességének a szempontját, akkor alighanem a prezentizmus körüli vitában is üti.

Ehhez szorosan kapcsolódik az is, hogy ha feladjuk a maximalizmust, mert abból különös igazságalkotók feltételezése következik, akkor az igazságalkotó-elmélet az ontológiai elköteleződések tisztázásában sem játszhat kulcsszerepet. Míg Quine szerint az igaznak tartott elmélet (illetve annak formalizált interpretációja) bizonyos létezők elfogadására kötelez bennünket, addig az igazságalkotó-elmélet maximalizmus nélkül azt állítja, hogy az igaznak tartott elmélet csak akkor kötelez bármilyen entitás létezésének elismerésére, ha hajlandók vagyunk megfizetni ennek az ontológiai árat. Sarkosabban: ha egy elméletet igaznak tartunk is, semmi sem kötelez bennünket arra, hogy keressünk neki igazságalkotókat. Ha az a szempont, hogy valami ontológiailag furcsa, előbbre való annál, hogy tudunk-e igazságalkotót biztosítani, akkor bárki bármikor joggal bejelentheti, hogy neki nincs kedve megfizetni azt az ontológiai árat, amit a szóbanforgó igazságalkotó feltételezése jelent.

Kocsis szerint az is motiválja az igazságalkotó-elmélet tüzetes kidolgozását és elfogadását, hogy csakis akkor képviselhetünk hitelesen egy állítást vagy elméletet, ha meg tudjuk mondani, milyen létező tenné igazgá – hiszen különben nem tudjuk

megindokolni, miért tartjuk a kérdéses állítást vagy nézetet igaznak. Ám úgy tűnik, Kocsis szerint a negatív egzisztenciálisok esetében elvileg lehetetlen, hogy valaki megmondja, milyen létező teszi igazgá őket (hiszen nincs igazságalkotójuk). Viszont ebből az következik, hogy hitelesen soha senki sem állíthatja, hogy nincsenek unikornisok. Ami elfogadhatatlan. Következésképpen vagy mégis lehet (legalább elvben) adekvát választ adni minden esetben arra, hogy mi az adott kijelentés igazságalkotója, vagy fel kell adnunk, hogy csak akkor vagyunk képesek hitelesen képviselni egy állítást vagy nézetet, ha (legalább elvben) rá tudunk mutatni az igazságalkotójára.

Kocsis számára a legfontosabb filozófiai indíttatás az igazságalkotó-elmélet kidolgozására az, hogy túlléphessünk kijelentéseink igazságának szinte semmit sem mondó magyarázatán, amely szerint például „a hó fehér” kijelentés azért igaz, mert a hó fehér. Ez a hétköznapi magyarázat önmagában csupán annyit sugall, hogy valamiképpen a valóságtól függ, mi igaz és mi nem. Úgy vélem, ezt a hétköznapi magyarázatot nem kellene elvetnünk, mert alapvetően helyes. Ám ha elvetjük az igazságalkotó maximalizmust, akkor többé *nem állíthatjuk*, hogy a nem-triviálisan igaz mondatoknak a *valóságtól való függése* egyet jelent azzal, hogy mondatainknak *van valamiféle igazságalkotója*. Azaz eszerint az igazság valóságfüggése nem feltétlenül jelenti azt, hogy minden kijelentés igazságát valamilyen létező vonja szükségszerűen maga után. Ezért vagy azt kell elvetnünk, hogy a valóságtól való függés mindig valamiféle szükségszerű kapcsolat, vagy azt, hogy mindig valamilyen létező tesz igazgá egy kérdéses állítást. Kocsis meggyőzően érvel amellett, hogy a valóság és az igazság közötti szükségszerű kapcsolat tézisének nem szabad feladnunk. Csakhogy ez azt jelenti, hogy bárkinek, aki elveti a maximalizmust, el kellene fogadnia azt, hogy olykor nem-létezők magyarázzák mondataink igazságát. Ezt az árat kell megfizetnünk az igazságalkotó maximalizmus elvetéséért.

Az nem biztos, hogy ezt az árat érdemes megfizetni. Abban viszont biztos vagyok, hogy Kocsis könyve megéri az árat. Részben éppen azért, mert nemcsak egyszerűen bemutatja az egyes elméletek előnyeit és hátrányait, hanem egyúttal jól érthetően és világosan jelzi, merre lenne érdemes folytatni az igazságalkotók kutatását (és merre nem). Ha valaki Kocsissal szemben egyetért velem abban, hogy az igazságalkotó maximalizmus feladása nagyon nagy filozófiai áldozatokkal járna, akkor – paradox módon – annál inkább érdemes megismerkednie ezzel a könyvvel, hiszen ha az igazságalkotó maximalizmus mégis igaz, akkor Kocsis könyve nem csupán mesterei módon az egyik filozófiai témát tárgyalja a sok közül, hanem éppenséggel az egyik legfontosabbat. □

15 ■ Éppen ezt a problémát látva fejt ki igazságalkotók nélküli ontológiáját Jonathan Tallant. Jonathan Tallant: Ontological cheats might just prosper. *Analysis*, 69 (2009), 422–430. old.